

Rosner, kap 13: Design and Analysis
Techniques for Epidemiologic studies

Medisinsk statistikk del II
2 april 2008

Stian Lydersen

www.ntnu.no

Rosner, Chapter 13:

1. Common study designs in epidemiology
2. Measures of effect for categorical data
3. Assessment of disease-exposure relationship, controlling for confounding variables:
 - Mantel-Haenszel methodology
 - Logistic regression (Neste forelesning)
4. Meta-analysis (KL MED 8006: Anvendt medisinsk statistikk)
5. ~~Alternative study designs~~
6. ~~Other techniques~~
 - clustered binary data
 - measurement error
7. Missing data (KL MED 8006: Anvendt medisinsk statistikk)

www.ntnu.no

Epidemiology

- The study of how often diseases occur in different groups of people, and why. (Coggon, D, Rose, G, Barker, DJP: Epidemiology for the uninitiated, 4th ed, BMJ Publications, 1997)

www.ntnu.no

Epidemiology

- A study of health and disease in populations, including aetiology¹, natural course and treatments. Clinical trials are considered by many to be one of the methods of epidemiology (Simon Day: Dictionary for Clinical Trials, 2nd ed, Wiley, 2007)

¹ Scientific account of the causes of any disease

www.ntnu.no

Tabell 10.2

Count		hjerteinfarkt innen 3 år		Total
		ja	nei	
bruker	ja	13	4987	5000
p-pille	nei	7	9993	10000
Total		20	14980	15000

www.ntnu.no

Tabell 13.1

		Disease		
		Yes	No	
Exposure	Yes	a	b	a+b=n ₁
	No	c	d	c+d=n ₂
		a+c=m ₁	b+d=m ₂	

www.ntnu.no

Forskjellige studiedesign

- Observasjonelle studier:
 - Prospektiv studie (kohort studie)
 - Retrospektiv studie (kasus-kontroll studie)
 - Tverrsnittstudie
- Eksperimentelle (intervensjons) studier
 - Randomiserte kontrollerte forsøk

Viktig å ta hensyn til bias / konfundering i observasjonelle studier!

Def. 13.9 Konfundering (confounding)

A **confounding variable** is a variable that is associated with both the disease and the exposure variable. Such a variable must usually be controlled ¹ for before looking at the disease-exposure relationship.

¹ F.eks ved logistisk regresjon

Def. 13.1 Prospektiv studie (kohort studie)

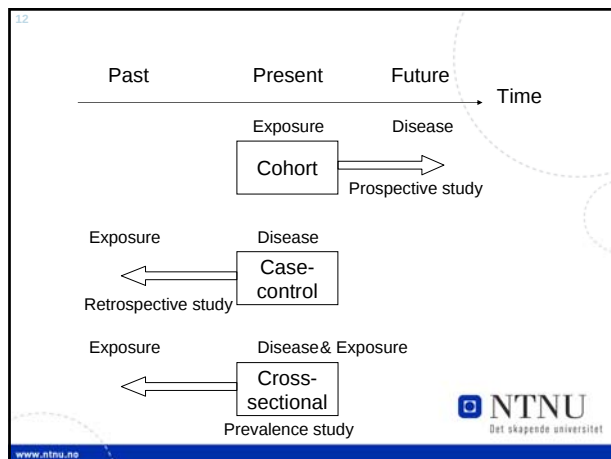
A **prospective study** is a study in which a group of disease-free individuals are identified in one point in time and are followed over a period of time ... The development of disease ... is then related to ... variables measured at baseline, generally referred to as the exposure variables. The study population ... is often referred to as a **cohort**. ...

Def. 13.2 Retrospektiv studie (kasus kontroll studie)

A **retrospective study** is a study in which two groups of individuals are initially identified: (1) a group that has the disease under study (the cases) and (2) a group that does not have the disease under study (the controls). ... relate their *prior* health habits to their current disease status.

Def 13.3 Tverrsnittsstudie

A **cross-sectional study** is a study in which a study population is ascertained at one point in time. All the individuals ... are asked about their current disease status and their current or past exposure status. ... sometimes called a **prevalence study**, because the prevalence of disease ... is compared between exposed and unexposed individuals. This contrasts to a prospective study, where one is interested in the incidence rather than the prevalence of disease.

13

Det finnes unntak

- Retrospektive kohortstudier
- Prospektive kasus-kontroll studier (sjeldne)

NTNU
Det skapende universitet

www.ntnu.no

14

Tabell 10.2

Count

		hjerterinfarkt innen 3 år		Total
		ja	nei	
bruker	ja	13	4987	5000
p-pille	nei	7	9993	10000
Total		20	14980	15000

NTNU
Det skapende universitet

www.ntnu.no

15

Tabell 10.1

Count

		alder v første fødsel		Total
		>= 30 år	< 30 år	
status	kasus (brystkreft)	683	2537	3220
	kontroll (ikke brystkreft)	1498	8747	10245
Total		2181	11284	13465

NTNU
Det skapende universitet

www.ntnu.no

16

Def. 13.4

p_1 = sannsynlighet for at en eksponert person blir syk

p_2 = sannsynlighet for at en ueksponert person blir syk

Risikodifferense: $p_1 - p_2$

Risikoratio (relativ risiko): p_1 / p_2

Mer generelt:

p_1, p_2 = sanns. for den aktuelle hendelsen i gruppe 1 og 2

NTNU
Det skapende universitet

www.ntnu.no

17

Repetisjon fra kapitel 10

Tre metoder for analyse av 2x2 tabeller.

- To-utvalgstest for binomiske andeler:
 - Konfidensintervall for $p_1 - p_2$ kan også beregnes (Avsnitt 13.3)
- Pearson's kjikvadrattest.
 - Generaliserbar til rxc tabeller (Avsnitt 10.6)
- Fisher's eksakte test.
 - Garanterer at reelt signifikansnivå $\leq$ nominelt signifikansnivå α
 - Men har noe lavere styrke enn asymptotisk metode uten kontinuitetskorreksjon

NTNU
Det skapende universitet

www.ntnu.no

18

Repetisjon fra kapitel 10

To grupper av størrelse n_1 og n_2 .

Observerer

$X_1 \sim \text{bin}(n_1, p_1)$ og $X_2 \sim \text{bin}(n_2, p_2)$

$H_0: p_1 = p_2$ (eller $p_1 - p_2 = 0$) mot $H_1: p_1 \neq p_2$

Estimatorer for p_1 og p_2 :

$$\hat{p}_1 = \frac{X_1}{n_1} \text{ og } \hat{p}_2 = \frac{X_2}{n_2}$$

Forkaster H_0 hvis $\hat{p}_1 - \hat{p}_2$ avviker "mye" fra 0.

NTNU
Det skapende universitet

www.ntnu.no

19

Repetisjon fra kapittel 10

Under H_0 er $z = \frac{\hat{p}_1 - \hat{p}_2}{\sqrt{\text{Var}(\hat{p}_1 - \hat{p}_2)}}$ tilnærmet standard normalfordelt.

$\text{Var}(\hat{p}_1 - \hat{p}_2) \stackrel{\text{pga uavh.}}{=} \text{Var}(\hat{p}_1) + (-1)^2 \text{Var}(\hat{p}_2)$
 $= \frac{p_1(1-p_1)}{n_1} + \frac{p_2(1-p_2)}{n_2} \stackrel{\text{Under } H_0}{=} \left(\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2}\right)p(1-p)$

Dermed fås

$$z \approx \frac{\hat{p}_1 - \hat{p}_2}{\sqrt{\left(\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2}\right)\hat{p}(1-\hat{p})}} \quad \text{hvor} \quad \hat{p} = \frac{X_1 + X_2}{n_1 + n_2}$$

NTNU Det skapende universitet

20

Generelt:

$$z = \frac{\hat{p}_1 - \hat{p}_2 - (p_1 - p_2)}{\sqrt{\text{Var}(\hat{p}_1 - \hat{p}_2)}} \text{ er tilnærmet standard normalfordelt.}$$

$\text{Var}(\hat{p}_1 - \hat{p}_2) \stackrel{\text{pga uavh.}}{=} \text{Var}(\hat{p}_1) + (-1)^2 \text{Var}(\hat{p}_2) = \frac{p_1(1-p_1)}{n_1} + \frac{p_2(1-p_2)}{n_2}$

Dermed fås

$$z = \frac{\hat{p}_1 - \hat{p}_2 - (p_1 - p_2)}{\sqrt{\frac{1}{n_1} p_1(1-p_1) + \frac{1}{n_2} p_2(1-p_2)}} \approx \frac{\hat{p}_1 - \hat{p}_2 - (p_1 - p_2)}{\sqrt{\frac{1}{n_1} \hat{p}_1(1-\hat{p}_1) + \frac{1}{n_2} \hat{p}_2(1-\hat{p}_2)}}$$

NTNU Det skapende universitet

21

Så

$$\Pr(-z_{1-\alpha/2} \leq z \leq z_{1-\alpha/2}) \approx 1 - \alpha$$

$$\Pr(-z_{1-\alpha/2} \leq \frac{\hat{p}_1 - \hat{p}_2 - (p_1 - p_2)}{\sqrt{\frac{1}{n_1} \hat{p}_1(1-\hat{p}_1) + \frac{1}{n_2} \hat{p}_2(1-\hat{p}_2)}} \leq z_{1-\alpha/2}) \approx 1 - \alpha$$

Løser den mhp $p_1 - p_2$ og får et tilnærmet $1-\alpha$ konfidensintervall for $p_1 - p_2$

NTNU Det skapende universitet

22

Tilnærmet $1-\alpha$ konfidensintervall for $p_1 - p_2$ (Wald intervallet)

$$\hat{p}_1 - \hat{p}_2 \mp z_{1-\alpha/2} \sqrt{\frac{1}{n_1} \hat{p}_1(1-\hat{p}_1) + \frac{1}{n_2} \hat{p}_2(1-\hat{p}_2)}$$

Tilnærmingen er OK hvis $n_1 \hat{p}_1(1-\hat{p}_1) \geq 5$ og $n_2 \hat{p}_2(1-\hat{p}_2) \geq 5$

Eqn 13.1 s 635 (582 i 5th ed) inneholder også en omdiskutert kontinuitetskorreksjon $\pm[1/(2n_1) + 1/(2n_2)]$ som er ekvivalent med Yates' kontinuitetskorreksjon i Pearsons χ^2 observator for 2x2 tabeller.

NTNU Det skapende universitet

23

Eks 13.5 (tabell 10.2)

$$\hat{p}_1 = 13/5000 = 0.0026, \quad \hat{p}_2 = 7/10000 = 0.0007$$

95% konfidensintervall for risikodifferensen:

$$0.0026 - 0.0007 \mp 1.96 \sqrt{\frac{0.0026(1-0.0026)}{5000} + \frac{0.0007(1-0.0007)}{10000}}$$

$$= 0.0019 \mp 1.96(0.00077)$$

$$= (0.0004, 0.0034)$$

Merk at Rosner fikk (0.0002, 0.0033) med den omdiskuterte kontinuitetskorreksjonen

NTNU Det skapende universitet

24

Bedre konfidensintervall for $p_1 - p_2$ (I):

- Det finnes bedre asymptotiske (tilnærmede) metoder enn ovennevnte. Newcombe's metode, kan lett programmeres eller beregnes f.eks med softwaren til Altman & al *Statistics with confidence 2.ed* (2000). 0.000588 til 0.00378 i eksempel 13.5.

NTNU Det skapende universitet

25

Bedre konfidensintervall for p_1-p_2 (II):

- Det finnes eksakte metoder som garanterer at deknings sannsynligheten holder. Krever spesialsoftware. StatXact gir 0.000608 til 0.00379 i eksempel 13.5 (6 timers beregningstid på PCen!)

26

Agresti & Caffo (2000) konfidensintervall for p_1-p_2 :

Beregnet estimert risikodifferanse som før:

$$\hat{p}_1 - \hat{p}_2 = \frac{X_1}{n_1} - \frac{X_2}{n_2}$$

Legg til 1 i hver celle i 2x2 tabellen før du beregner "vanlig" asymptotisk konfidensintervall:

$$\tilde{p}_1 = \frac{X_1 + 1}{n_1 + 2}, \quad \tilde{p}_2 = \frac{X_2 + 1}{n_2 + 2}$$

Bedre tilnærmet konfidensintervall:

$$\tilde{p}_1 - \tilde{p}_2 \pm z_{1-\alpha/2} \sqrt{\frac{1}{n_1} \tilde{p}_1(1-\tilde{p}_1) + \frac{1}{n_2} \tilde{p}_2(1-\tilde{p}_2)}$$

27

Agresti & Caffo (2000) intervallet:

- Lett å beregne
- Gode egenskaper (dekningsgrad)
- Anbefalt i flere innføringsbøker i statistikk
- I eksempel 13.5 blir det 0.000496 til 0.00350

28

En sammenlikning

Metode	95% konfidensintervall		Anbefalt
	nedre	øvre	
Wald	0.00040	0.00340	nei
Wald med cc	0.00025	0.00325	NEI
Newcombe	0.00059	0.00378	ja
Agresti-Caffo	0.00050	0.00380	ja
Eksakt	0.00060	0.00378	ja
Asymp. eksakt	0.00062	0.00379	ja

29

Estimat for risikoratio (eqn 13.2): $\hat{RR} = \hat{p}_1 / \hat{p}_2$

1- α konfidensintervall for $\ln(RR)$:

$$\left[\ln(\hat{RR}) - z_{1-\alpha/2} \sqrt{\frac{b}{an_1} - \frac{d}{cn_2}}, \quad \ln(\hat{RR}) + z_{1-\alpha/2} \sqrt{\frac{b}{an_1} - \frac{d}{cn_2}} \right]$$

1- α konfidensintervall for RR :

$$\left[e^{\ln(\hat{RR}) - z_{1-\alpha/2} \sqrt{b/(an_1) + d/(cn_2)}}, \quad e^{\ln(\hat{RR}) + z_{1-\alpha/2} \sqrt{b/(an_1) + d/(cn_2)}} \right]$$

Tilnærmingen er OK hvis

Rosner: $n_1 \hat{p}_1 (1 - \hat{p}_1) \geq 5$ og $n_2 \hat{p}_2 (1 - \hat{p}_2) \geq 5$

Price & Bonnett, submitted 2007: p_1 og p_2 mellom 0.1 og 0.9

30

Eks 13.7 (Tabell 10.2)

$$\hat{p}_1 = 13/5000 = 0.0026, \quad \hat{p}_2 = 7/10000 = 0.0007$$

$$\hat{RR} = 0.0026 / 0.0007 = 3.71$$

$$c_1 = \ln\left(\frac{0.0026}{0.0007}\right) - 1.96 \sqrt{\frac{4987}{13 \times 5000} + \frac{9993}{7 \times 10000}} = 1.312 - 1.96 \times 0.4685 = 1.312 - 0.918 = 0.394$$

$$c_2 = 1.312 + 0.918 = 2.230$$

$$95\% \text{ konfidensintervall for } RR: (e^{0.394}, e^{2.230}) = (1.48, 9.30)$$

31

The Koopman (score) interval always works well.
Stata: Install "Koopman" first

```
. koopmani 13 5000 7 10000
```

	Event		Total	Proportion
	Yes	No		Yes
Group1	13	4987	5000	0.0026
Group2	7	9993	10000	0.0007
Total	20	14980	15000	0.0013
	Point estimate		[95% Conf. Interval]	
Odds Ratio	3.714286	1.527265	9.032888	

NB! The printout erroneously writes Odds Ratio instead of RR

NTNU
Det skapende universitet

www.ntnu.no

32

Hva er odds?

- Kjent begrep hos veddemålsagenter ("bookmakere")
- Odds er sannsynligheten for "utfallet" dividert på sannsynligheten for det motsatte.
- Odds = $p/(1-p)$
- Eksempel: Sannsynlighet 0.25 tilsvarer odds $0.25/0.75=0.33$ (=1:3)
- Odds kan anta alle verdier mellom 0 og ∞ .

NTNU
Det skapende universitet

www.ntnu.no

33

Hva er Odds Ratio OR?

La p_1, p_2 være sannsynligheten i gruppe 1 og 2.

$$OR = \frac{p_1/(1-p_1)}{p_2/(1-p_2)} = \frac{p_1(1-p_2)}{p_2(1-p_1)}$$

En tolkning av OR hvis $p_1 \ll 1$ og $p_2 \ll 1$:

$$OR = \frac{p_1/(1-p_1)}{p_2/(1-p_2)} \approx \frac{p_1}{p_2} = RR$$

OR er alltid "mer ekstrem" enn RR.
(Lengre fra 1)

NTNU
Det skapende universitet

www.ntnu.no

34

Estimat:

$$\hat{OR} = \frac{\hat{p}_1(1-\hat{p}_2)}{\hat{p}_2(1-\hat{p}_1)}$$

som alternativt kan skrives

$$\hat{OR} = \frac{[a/(a+b)] \times [d/(c+d)]}{[c/(c+d)] \times [b/(a+b)]} = \frac{ad}{bc}$$

NTNU
Det skapende universitet

www.ntnu.no

35

Tabell 10.1

Count

		alder v første fødsel		Total
		>= 30 år	< 30 år	
status	kasus (brystkreft)	683	2537	3220
	kontroll (ikke brystkreft)	1498	8747	10245
Total		2181	11284	13465

NTNU
Det skapende universitet

www.ntnu.no

36

Vi ønsker å sammenlikne $\Pr(D|E)$ og $\Pr(D|\bar{E})$

vha estimat, konfidensintervall eller hypotesetest for

risikodifferanse $\Pr(D|E) - \Pr(D|\bar{E})$

eller

relativ risiko $\frac{\Pr(D|E)}{\Pr(D|\bar{E})}$

eller

odds ratio $\frac{\Pr(D|E)/\Pr(\bar{D}|E)}{\Pr(D|\bar{E})/\Pr(\bar{D}|\bar{E})}$

NTNU
Det skapende universitet

www.ntnu.no

37

Men i en kasus – kontroll studie observeres

$$\Pr(E | D) \text{ og } \Pr(E | \bar{D}).$$

Viktig resultat (Cornfield, 1956)

Sykdoms OR Eksponerings OR

$$\frac{\Pr(D | E) / \Pr(\bar{D} | E)}{\Pr(D | \bar{E}) / \Pr(\bar{D} | \bar{E})} = \frac{\Pr(E | D) / \Pr(\bar{E} | D)}{\Pr(E | \bar{D}) / \Pr(\bar{E} | \bar{D})}$$

↑ ↑
Av interesse Observeres

NTNU
Det skapende universitet

www.ntnu.no

38

Følgende 3 hypoteser er ekvivalente:

$$\Pr(D | E) - \Pr(D | \bar{E}) = 0$$

$$\frac{\Pr(D | E)}{\Pr(D | \bar{E})} = 1$$

$$\frac{\Pr(D | E) / \Pr(\bar{D} | E)}{\Pr(D | \bar{E}) / \Pr(\bar{D} | \bar{E})} = 1$$

NTNU
Det skapende universitet

www.ntnu.no

39

Mulig i en kasus-kontroll studie:

	estimat, konf.int	Hypotesetest (om ingen assosiasjon)
risiko diff.		OK
relativ risiko	≈OK ved lav prevalens	OK
OR	OK	OK

NTNU
Det skapende universitet

www.ntnu.no

40

Estimat for odds ratio (eqn 13.11): $\hat{OR} = ad / bc$

Woolf 1- α konfidensintervall for $\ln(OR)$:

$$\left[\ln(\hat{OR}) - z_{1-\alpha/2} \sqrt{\frac{1}{a} + \frac{1}{b} + \frac{1}{c} + \frac{1}{d}}, \ln(\hat{OR}) + z_{1-\alpha/2} \sqrt{\frac{1}{a} + \frac{1}{b} + \frac{1}{c} + \frac{1}{d}} \right]$$

1- α konfidensintervall for OR:

$$\left[e^{\ln(\hat{OR}) - z_{1-\alpha/2} \sqrt{\frac{1}{a} + \frac{1}{b} + \frac{1}{c} + \frac{1}{d}}}, e^{\ln(\hat{OR}) + z_{1-\alpha/2} \sqrt{\frac{1}{a} + \frac{1}{b} + \frac{1}{c} + \frac{1}{d}}} \right]$$

Tilnærmingen er OK hvis $n_1 \hat{p}_1 (1 - \hat{p}_1) \geq 5$ og $n_2 \hat{p}_2 (1 - \hat{p}_2) \geq 5$

Adjusted Woolf: Legg til 1/2 i alle 4 celler før beregning av konf.int.

NTNU
Det skapende universitet

www.ntnu.no

41

Tabell 10.1

Count

		alder v første fødsel		Total
		>= 30 år	< 30 år	
status	kasus (brystkreft)	683	2537	3220
	kontroll (ikke brystkreft)	1498	8747	10245
Total		2181	11284	13465

NTNU
Det skapende universitet

www.ntnu.no

42

Eksempel 13.11

$$\hat{OR} = \frac{683 \times 8747}{2537 \times 1498} = 1.572$$

$$\ln(1.572) \pm 1.96 \sqrt{\frac{1}{683} + \frac{1}{2537} + \frac{1}{1498} + \frac{1}{8747}} = 0.452 \pm 0.101$$

dvs (1.42, 1.74)

95% konf.int. for OR: $(e^{0.352}, e^{0.553}) = (1.42, 1.74)$

Kan vi si noe om RR?

NTNU
Det skapende universitet

www.ntnu.no